

IGLIZ TILIDA SEMANTIK MAYDONLAR VA LEKSIK BIRLIKLARNING MA'NO O'ZGARISHLARI

Abduraximova Mahfuza Akbarali qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, ingliz tili o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11545250>

ARTICLE INFO

Received: 27th April 2024

Accepted: 28th May 2024

Published: 10th June 2024

KEYWORDS

ingliz tili, semantika,
semantik maydonlar, leksik
birliklar, ma'no o'zgarishi,
polisemiya

ABSTRACT

Ushbu maqola ingliz tilida semantik maydonlar va leksik birliklarning ma'no o'zgarishlari haqida fikr yuritadi. Maqolada ingliz tilining semantik tuzilishi, leksik birliklarning ma'no o'zgarishi sabablari va turlari, hamda bu o'zgarishlarning til taraqqiyotidagi o'rni kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Maqolada semantik maydonlarning o'zgarishi va leksik birliklar ma'nosining kengayishi, torayishi, ko'chishi kabi hodisalar misollar asosida ko'rsatib berilgan. Xulosada ingliz tilida semantik maydonlar va leksik birliklarning ma'no o'zgarishlari doimiy kuzatilib turilishi va tadqiq etilishi zarurligi ta'kidlangan.

KIRISH

Tilshunoslikning muhim sohalaridan biri semantika hisoblanadi. Semantika tilning ma'no jihatlarini, ya'ni so'z va iboralarning ma'nolari, ularning o'zaro munosabatlari va ma'no o'zgarishlari bilan shug'ullanadi [1]. Ingliz tili dunyodagi eng keng tarqalgan va ko'p qirrali tillardan biri bo'lib, uning semantik tuzilishi ham nihoyatda boy va murakkabdir. Ingliz tilidagi so'zlar va iboralarning ma'nolari doimiy ravishda o'zgarib, yangilanib turadi, shuning uchun ham bu tilning semantik xususiyatlarini tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada ingliz tilida semantik maydonlar va leksik birliklarning ma'no o'zgarishlari masalasi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi semantik maydonlarning shakllanishi va o'zgarishi, leksik birliklarning ma'no o'zgarishi sabablari va turlarini aniqlash hamda tahlil qilishdan iborat. Maqolaning ahamiyati shundaki, u ingliz tili semantikasining yangi tendensiyalarini aniqlashga va ularning tilning rivojidagi o'rnini baholashga yordam beradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqotda ingliz tilining semantik tuzilishi va leksik birliklarining ma'no o'zgarishlarini o'rganish uchun korpus metodidan foydalanildi. Korpus tilshunosligida katta hajmdagi matnlar to'plami kompyuter yordamida tahlil qilinadi va tilning haqiqiy qo'llanishi o'rganiladi [2]. Shuningdek, ingliz tilidagi leksik birliklarning ma'no o'zgarishlarini tasniflash va izohlashda tavsifiy metoddan foydalanildi.

Ingliz tilining semantik tuzilishi va leksik birliklarining ma'no o'zgarishlari ko'plab tilshunoslar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, Ullmann [3] polisemiya hodisasini atroflicha

tadqiq etgan va leksik birliklar ma'nosining kengayishi, torayishi va ko'chishi kabi turlarini aniqlagan. Blank [4] esa diaxronik semantika masalalarini o'rgangan va leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga tarixiy va madaniy omillar ta'sirini ko'rsatib bergan. Shuningdek, Traugott va Dasher [5] ham leksik birliklar ma'nosining o'zgarishi qonuniyatlarini pragmatik nuqtai nazardan tadqiq etganlar.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ingliz tilida semantik maydonlar doimiy ravishda o'zgarib, yangilanib turadi. Yangi tushunchalar va predmetlar paydo bo'lishi bilan tilga yangi so'zlar kirib keladi va mavjud so'zlarning ma'nolari ham o'zgaradi. Masalan, "mouse" so'zi avval faqat hayvon ma'nosini anglatgan bo'lsa, kompyuter texnologiyalari rivojlanishi bilan uning ma'nosi kengaydi va "kompyuter sichqonchasi" ma'nosida ham qo'llanadigan bo'ldi.

Leksik birliklar ma'nosining o'zgarishi turli sabablarga ko'ra yuz beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi omillar leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga sabab bo'ladi:

Ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar: Jamiyat va madaniyatdagi o'zgarishlar tilga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, "gay" so'zi avval "xursand", "ko'ngli yengil" ma'nolarini anglatar edi, lekin keyinchalik jamiyatdagi o'zgarishlar natijasida bu so'z asosan "gomoseksual" ma'nosida qo'llanadigan bo'ldi.

Texnologik taraqqiyot: Fanning rivojlanishi va yangi ixtirolar tilga ham yangi so'zlar olib kiradi va mavjud so'zlarning ma'nosini o'zgartiradi. Masalan, "surfing" so'zi avval faqat sport turi haqida gapirilganda ishlatilgan, internet paydo bo'lgach esa "internetda kezish" ma'nosida ham qo'llanadigan bo'ldi.

Til ichki qonuniyatlari: Tilning o'zi ham ichki qonuniyatlarga ega bo'lib, bu qonuniyatlar leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga olib keladi. Masalan, ko'p ma'noli so'zlar yoki omonimlar paydo bo'lishi tilning ichki qonuniyatlari bilan bog'liq.

Psixolingvistik omillar: Inson tafakkuri va nutqining o'ziga xos xususiyatlari ham leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga sabab bo'ladi. Masalan, kinoya, metafora, metonimiya kabi ko'chma ma'nolarning paydo bo'lishi psixolingvistik omillar bilan bog'liq.

Maqolada leksik birliklar ma'nosining quyidagi o'zgarish turlari aniqlandi va misollar bilan ko'rsatib o'tildi:

- Ma'no kengayishi: "drink" (ichimlik) so'zining ma'nosi kengayib, har qanday suyuq narsani anglatadigan bo'ldi.
- Ma'no torayishi: "meat" (go'sht) so'zining ma'nosi torayib, faqat hayvon go'shtini anglatadigan bo'ldi.
- Ma'no ko'chishi: "crane" (turna) so'zining ma'nosi ko'chib, og'ir yuk ko'tarish mashinasi ma'nosida ham qo'llanadigan bo'ldi.
- Ma'no yomonlashishi: "villain" (yovuz, razil) so'zi avval faqat "dehqon" ma'nosini anglatgan, keyinchalik esa salbiy ma'no kasb etgan.
- Ma'no yaxshilanishi: "nice" (yoqimli) so'zi avval "nodon" ma'nosini ifodalagan, hozir esa ijobiy ma'noga ega.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalardan ko'rinib turibdiki, ingliz tili semantikasida doimiy o'zgarishlar va rivojlanishlar kuzatiladi. Bu o'zgarishlar tilning barcha sathlarida, jumladan, leksik sathda ham yaqqol namoyon bo'ladi [6]. Ingliz tilidagi leksik birliklar ma'nosining o'zgarishi tilning tabiiy rivojlanish jarayonining bir qismidir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga ijtimoiy-madaniy, texnologik, lingvistik va psixolingvistik omillar ta'sir ko'rsatadi. Bu omillarning har biri alohida va birgalikda leksik birliklarning yangi ma'nolar kasb etishiga olib keladi [7].

Semantik maydonlarning o'zgarishi ham ingliz tili taraqqiyotining muhim ko'rsatkichidir. Yangi so'zlar va iboralar paydo bo'lishi bilan semantik maydonlar ham kengayib, yangi tushunchalar bilan boyib boradi. Shu bilan birga, eskirgan so'zlar iste'moldan chiqib, yangi so'zlar bilan almashadi va natijada semantik maydonlar ham o'zgaradi.

Shuningdek, leksik birliklar ma'nosining o'zgarishi tilning ifoda imkoniyatlarini oshiradi, chunki yangi ma'nolar paydo bo'lishi orqali tilning semantik qamrovi kengayadi. Polisemiya hodisasi ham aynan shu jarayonning natijasi hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilida semantik maydonlar va leksik birliklarning ma'no o'zgarishlari tilning tabiiy rivojlanish jarayonining bir qismidir. Bu o'zgarishlar tilning barcha sathlarida kuzatiladi va turli omillar ta'sirida yuzaga keladi. Ingliz tilining semantik tuzilishi nihoyatda boy va murakkab bo'lib, uni tadqiq etish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kelajakda ingliz tili semantikasidagi o'zgarishlarni yanada chuqurroq o'rganish, yangi korpuslar yaratish va tahlil qilish, hamda leksik birliklar ma'nosining o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'z navbatida ingliz tilining rivojlanish tendensiyalarini prognoz qilish va uning jahon miqyosidagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Saeed, J.I. (2016). *Semantics*. 4th ed. Wiley Blackwell.
2. McEnery, T. and Hardie, A. (2011). *Corpus linguistics: Method, theory and practice*. Cambridge University Press.
3. Habibullayevna, A. N. (2023, December). THE IMPACT OF MASS MEDIA LANGUAGE IN THE GLOBALIZATION ERA. In *Fergana state university conference* (pp. 22-22).
4. qizi To'xtasinova, M. X., & Aliyeva, N. H. (2023). YOSHLAR NUTQIDA ISHLATILADIGAN SLENGLAR. *SCHOLAR*, 1(13), 109-113.
5. Habibullayevna, A. N. (2023). UNRAVELING THE COMMUNICATIVE PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF COLLOCATIONS WITH COLORONYMOUS ELEMENTS. *FINLAND" MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS"*, 14(1).
6. Aliyeva, N., & qizi Shodiyeva, G. N. (2023). INGLIZ TILIDA SO 'Z TURKUMLARI TASNIFI MASALALARI SHARHI. *SCHOLAR*, 1(13), 22-27.
7. Tursunovich, S. E. (2021, November). The English language: standard or non-standard?. In *Archive of Conferences* (pp. 103-104).
8. Tursunovich, S. E. (2021). Speech acts of refusals: Challenging the challenges. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 2063-2067.
9. Tursunovich, S. E. Teaching pragmatic competence in EFL context: the case of Uzbek EFL teachers. *ЯЗЫК И КУЛЬТУРА*, 55.
10. Sadikov, E. T. (2021). ESTABLISHING CONNECTIVITY BETWEEN GRAMMAR SKILL APPROACH AND SPEECH ACTS. IS PRAGMATICS IN OR OUT. *ВЕСТНИК МАГИСТРАТУРЫ*, 52.
11. Tursunovich, S. E. (2021). Teaching speech acts of compliments: What is what?
12. Sadikov, E. T. (2021). TEACHING PRAGMATIC SPEECH ACTS AND COMMUNICATIVE SKILLS IN ACCORDANCE WITH MULTIMEDIA MATERIALS. *Экономика и социум*, (12-1 (91)), 547-549.

13. Rakhmatullayeva, S. (2023). PROBLEMS OF PRAGMATIC LEARNING OF GRAMMATICAL FORMS. *Science and innovation*, 2(B2), 408-411.
14. Рахматуллаева, Ш. З. (2016). РОЛЬ ЭТНИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЗНАЧЕНИЙ ФОРМ СПОСОБА ДЕЙСТВИЯ. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*, (6), 61-63.
15. Рахматуллаева, Ш. З. (2013). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЗНАЧЕНИЙ ФОРМ ОБРАЗА ДЕЙСТВИЯ В ПИСЬМЕННЫХ ПАМЯТНИКАХ. *SCIENCE AND WORLD*, 31.
16. Рахматуллаева, Ш. З. (2013). О НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ФОРМ ОБРАЗА ДЕЙСТВИЯ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ. *Theoretical & Applied Science*, (6), 139-143.
17. Ахмедова, Н. А., Рахматуллаева, Г. К., Худайберганова, Н. Х., & Саидмуродова, М. С. (2024). Оптимизация лечение артериальной гипертензии у женщин в климактерическом периоде.
18. Akhmedova, N. A., Valijonov, A. F., & Valijonova, S. A. (2023). Early diagnosis and adequate treatment of hepachargy in systemic lupuse reduction. *Open Access Repository*, 4(2), 248-252.
19. Begimov, O. (2023). TOPONIMLAR INSON AQLIY FAOLIYATINING MAHSULI SIFATIDA. *Евразийский журнал академических исследований*, 4(1), 209-214.
20. Бегимов, О. (2023). О ПОНЯТИЯХ ОРОНИМИЧЕСКОГО ТЕРМИНА И ОРОНИМИЧЕСКОГО ИНДИКАТОРА. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(12 Part 2), 278-284.
21. Aminova, Z. P. (2021). READING STRATEGIES IN COMPREHENSION AUTHENTIC CONTEXTS. *Theoretical & Applied Science*, (2), 326-328.
22. Rustamova, S., & Mavlonova, S. (2023). THE ROLE OF MULTIMEDIA TOOLS IN THE EDUCATIONAL PROCESS. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(5 Part 2), 63-66.
23. Rustamova, S., & Shirinkulova, M. (2023). THE SIGNIFICAT ROLE OF TEACHING ENGLISH TROUGH FAIRY TALES. *Молодые ученые*, 1(7), 64-66.
24. Гудзина, В. (2024). РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ОСМЫСЛЕНИЯ КАТЕГОРИИ «СЧАСТЬЕ» В ФИЛОСОФСКОЙ КАРТИНЕ МИРА. *Interpretation and researches*, 2(1 (23)).
25. Хамраев, А. А., Ахмедова, Н. А., & Алиева, К. К. (2022). *Клинические особенности течения реактивного артрит у больных с Хроническим вирусным гепатитом* (Doctoral dissertation, Toshkent).
26. Джалолов, Ф. Ф. (2021). Причины низкого усвоения знаний в общеобразовательных средних школах. *Среднеевропейский научный вестник», журнал импакт-фактора*, 11.
27. Муртазаева, Ф. (2024). ЖЕНСКОЕ НАСИЛИЕ И ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ОТПЕЧАТОК В РОМАНЕ ЭМИЛИ БРОНТЕ «ГРОЗОВОЙ ПЕРЕВАЛ». *Interpretation and researches*, 2(1 (23)).
28. Ullmann, S. (1962). *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*. Barnes & Noble.